

державотворчі процеси, переорієнтували громадських активістів з протестної на конструктивну форму впливу на владу. Це, з поміж інших суб'єктивних складових, суттєво знизило протестну активність протестних акторів та зменшило організаційні можливості та практичну потребу до протестних дій.

Список використаних джерел

1. Вільчинська І. Ю. Політична активність: контури когнітивної моделі Г.В. Пушкарьової / І. Ю. Вільчинська. // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. – К.: Міленіум, 2012. – С. 214-218.

2. Панина Н.В. Готовность населения к различным формам социального протеста [Текст] / Н.В. Панина // Политическая культура населения Украины: Результаты социол.исслед. – К.: Наук.думка, 1993. – 135 с.

3. Політичний протест // Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / [За наук.ред.д-ра політ.н. Н.М. Хоми, О.М. Сорба, Л.Я. Угрин та ін.]. – Львів: «Новий Світ – 200», 2014. – 779 с

*Розумний Олексій Максимович, молодший науковий співробітник,
Національний інститут стратегічних досліджень*

ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ:

НАЦІОНАЛЬНА ЄДНІСТЬ VS РЕГІОНАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ

Ідентичність і пам'ять нерозривно пов'язані навіть на індивідуальному рівні: ми ідентифікуємо власне «я» у минулому часі завдяки особистим спогадам; без них неможливо уявити такі форми емоційної прив'язаності як дружба, ностальгія, відчуття рідного дому. Важко переоцінити значення спільних («колективних») спогадів для існування первинних малих груп, наприклад, сім'ї чи компанії близьких друзів. Німецький дослідник Я. Асман метафорично називає пам'ять «знанням з індексом ідентичності». За його формулюванням, «індивіди мають різні ідентичності стосовно різних груп, спільнот, релігійних та політичних систем, до яких належать, і так само різноманітними є їх колективні пам'яті (спогади)» [1, с. 113-114].

Для великої «уявленої спільноти», усі члени якої ніколи не зможуть зібратись разом і обмінятись спогадами, роль «спільних спогадів» відіграють історичні наративи. Шляхи, якими спільноти конструюють та ідентифікують себе з певними наративами про історичні періоди або події, описує концепт «історичної пам'яті» [2].

Мета цієї статті – дослідити перспективи формування загальнонаціональної історичної пам'яті громадян України в умовах існуючих регіональних протиріч щодо сприйняття історії. Основним предметом для аналізу будуть дані соціологічних опитувань.

Чи важлива історична пам'ять для формування загальнонаціональної ідентичності громадян України? У 2011 році фірмою «Ukrainian sociology service» було зібрано оцінки громадян України щодо чинників, які об'єднують та роз'єднують громадян різних регіонів країни (N=2003). Згідно результатів дослідження, «історію» назвали об'єднуючим чинником 33,7% опитаних, роз'єднуючим – 4,8%. Це дуже високі показники; практично таку ж, загалом об'єднано, значимість опитувані приписали економічним зв'язкам (33,8% та 5,5% відповідно), тоді як інші чинники (закони України, культура, релігія, рівень життя) були оцінені значно менш однозначно, а деякі (зовнішньополітичний вибір, мова, політична еліта, політичні ідеології) здебільшого були оцінені як роз'єднуючі [3]. І це в умовах, коли в Україні вже кілька років тривала «війна пам'ятників», а медійний дискурс був переповнений політичними дискусіями на історичну тематику [4]. Звісно, дані цього опитування оприявнюють саме суб'єктивні відчуття і очікування громадян України, а не об'єктивну дійсність. Вони ілюструють скоріше запит на спільну історію; конкретні ж образи цієї історії можуть суттєво відрізнятись.

Частково підтверджує цю тезу опитування, проведене Центром Разумкова в листопаді 2016 року (N=2015). Цього разу питальник був сформульований дещо інакше, і респондентам пропонували обрати до трьох варіантів відповіді. «Ставлення до історії України» назвали в числі роз'єднуючих чинників 19,5% опитаних; це суттєво більше, ніж «російська мова та культура» (12,9%), «релігія» (12%) чи «українська мова та культура» (6%), проте значно менше, ніж «ставлення до влади і державної політики» (42,9%), «бачення перспектив, напрямів розвитку своєї країни» (30,1%) та низка інших питань. Водночас, «спільну історію та спільні оцінки подій і діячів історичного минулого» назвали об'єднуючим чинником 43,2% опитаних громадян; це – третє місце після «спільного бачення майбутнього напряму розвитку держави» (61,6%) та «спільних проблем, що сьогодні стоять перед громадянами України» (58,7%). Таким чином, «історія» і нині залишається у громадській думці одним із найпотужніших об'єднаних чинників. Цікаво, що на сході та півдні України віра в об'єднано силу «історії» навіть більша, ніж на заході! (відповідно, 51,5 та 48,9% проти 37,6%) [5].

Разом з тим, факт значної неоднорідності історичної пам'яті українського суспільства, співіснування відмінних, а іноді й гостро контroversійних тлумачень низки історичних періодів, постатей і подій також давно описаний і доведений даними соціологічних досліджень. Відомо, що ця неоднорідність має кілька вимірів – віковий, соціальний, гендерний та регіональний. Нас цікавить насамперед останній. Регіональні відмінності у ставленні до минулого є найбільш значними, і саме вони становлять найбільший виклик для національної безпеки України.

Проілюструвати цю тезу можна результатами опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології восени 2017 року (N=2040). Так, визнання ОУН-УПА учасниками боротьби за державну незалежність України

підтримують 41% опитаних дорослих жителів України, проти або скоріше проти такого визнання – 27%, ще 32% опитаних мали складнощі з відповіддю або відмовились відповідати. Існують незначні статистичні відмінності у відповідях залежно від віку, статі, рівня соціальної забезпеченості респондентів, проживання у місті чи в селі; однак найбільше у вічі кидається регіональний розріз результатів: на заході України підтримують таке рішення 66% респондентів, у центрі – 33%, на півдні – 29%, а на сході – лише 13% [6]. Не менш різні регіональні відмінності й у ставленні до декомунізації: за даними Соціологічної групи «Рейтинг», у листопаді 2016 року (N=2000) на заході України ініціативу демонтувати всі пам'ятники Леніну в країні підтримували 72% опитаних, в центрі – 41%, на півдні – 26% і на сході – лише 18% [7].

Та чи є ці протиріччя щодо окремих питань історії аж такими важливими? Можливо, поза ними існує більш-менш загальноприйнятий погляд на історію України, і саме на ньому слід акцентувати увагу? На жаль, розкол історичної пам'яті українського суспільства виходить далеко за рамки контроверсійних ставлень до ОУН-УПА та радянської спадщини. Так, уже згадуване дослідження Центру Разумкова 2016 р. виявило: тоді як 59,1% респондентів вважають, що Україна має свою власну історію, що починається від виникнення перших поселень людей на її території і охоплює періоди перебування українських земель у складі інших державних утворень та час існування України як незалежної держави, на думку ще 32% історія України є невід'ємною частиною історії великого східнослов'янського народу, як і історія Росії та Білорусі. І знову спостерігаємо значну відмінність думок залежно від регіону: від 86,8% підтримки національного нарративу на заході до 63,6% підтримки нарративу «східнослов'янської єдності» – на сході [5].

Зауважимо: відсоток респондентів, що поділяють уявлення про історичну єдність з Росією значно вищий ніж тих, хто вважає історію чи ставлення до неї роз'єднуючим чинником власне для громадян України (як уже зазначалось, це всього 19,5%). Особливо цікава картина вимальовується у східному регіоні: понад 50% опитаних вірять в об'єднавчу силу історії для громадян України, і водночас понад 60% надають перевагу спільній історії з Росією та Білоруссю. Важливо відзначити, що саме заперечення окремішності українців як нації, пропаганда їх історичної приналежності до «триєдиного русского народу», «русского мира» чи ще якоїсь православно-східнослов'янської спільності, що приречена на політичну інтеграцію, є лейтмотивом російської історичної політики щодо України. Російська експансія на історичному фронті спрямована на те, щоб через інтерпретацію минулого заперечити українську ідентичність і розчинити її у «загальноросійській» (імперській), дискредитувати саму ідею незалежної Української держави [8; 9, с. 251-256]. Спроби ж конструювати «народ Донбасу» чи «Новоросію» поки що виглядають значно меншою загрозою (хоча у перспективі конструювання регіональних ідентичностей,

комплементарних до імперської і антагоністичних до української також є вкрай небезпечним).

Отже, нині основним викликом для української національної ідентичності є не регіональна, а т. зв. «загальноросійська» (імперська) ідентичність. Регіональні та локальні ідентичності – скоріше об'єкт боротьби, адже вони можуть посилювати як національну, так і імперську ідентичності, залежно від рівня комплементарності до однієї чи до іншої.

За спостереженнями соціолога І. Бекешкіної, у 2014 році різко посилювалось домінування національної ідентифікації над регіональною та локальною – практично в усіх регіонах, в тому числі й на півдні та сході. Однак у наступні два роки проявилась протилежна тенденція: вплив національної ідентифікації різко зменшився у південному регіоні (з 60% до 45%), дещо спав – у західному (з 70% до 64%) і в центральному (з 76% до 63%), і залишився без змін – у східному [10, с. 19-20]. Якщо ж розглянути ці метаморфози у ширшому контексті (дані опитувань 1992-2016 рр.), напрошується пояснення: наявність сильних локальних і регіональних ідентичностей поряд з національною це – стан, до якого суспільство повертається після мобілізації, викликані певним потрясінням; відтак, відносно посилення регіональних ідентичностей, скоріш за все, продовжуватиметься [10, с. 19]. Питання лише в тому, до якого історичного нарративу вони тяжітимуть: того, що описує українців як окрему і самодостатню спільноту, покликану «запанувати у своїй сторонці» (назвемо це *національною моделлю історичної пам'яті*) чи того, що тлумачить українців як невід'ємну частину більшої «загальноросійської» спільноти і на підставі цього виводить необхідність «возз'єднання» з Росією (*провінційна модель історичної пам'яті*).

Звідси – **висновок**: нині оптимальний час для того, аби працювати над інтеграцією локальних та регіональних ідентичностей до національної. Відповідно, в рамках політики формування історичної пам'яті слід приділити особливу увагу «коренізації» національної моделі історичної пам'яті на регіональному та локальному рівнях. Це означає, що для Харківщини пріоритетною фігурою для популяризації мав би стати не Степан Бандера чи Євген Коновалець а, наприклад, Іван Багряний, уродженець Охтирки, для Донеччини – Василь Стус, що тривалий час жив і працював там; навіть Нестор Махно, при правильному витлумаченні, може увійти до національного нарративу як регіональний герой, хоча і дещо «бунтівний». Не має принципового значення, яку ідеологічну течію представляв історичний персонаж; головне, щоб він вписувався в ідею української самостійності чи хоча б був надійно відмежований від імперсько-радянського нарративу «східнослов'янської єдності».

Не меншу увагу, ніж зведенню музеїв і монументів у столиці, слід приділити популяризації порівняно маловідомих постатей і подій у тих місцевостях, із якими вони історично пов'язані; що ширшою буде географія національної політики пам'яті і що більш точково будуть спрямовані меседжі

до аудиторії конкретного району, міста чи селища, то ширший, надійніший фундамент буде закладено під українську національну ідентичність.

Список використаних джерел

1. Assmann, J. Communicative and Cultural Memory // Cultural Memory Studies. Ed. by: A. Erll, A. Nunnig. – Berlin, New York: 2008. – 109-118.
2. Hite, K. Historical Memory // International Encyclopedia of Political Science. Edited by: Bertrand Badie, Dirk Berg-Schlosser & Leonardo Morlino. – 2011. – P. 1078-1081.
3. Вишняк О. Що об'єднує та що роз'єднує українців: результати опитувань громадської думки / Інформаційно-аналітичне видання «Громадська думка» (№2 (25) 2015). Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dif.org.ua/uploads/pdf/1460378821_4071.pdf
4. Бабка В. Політика пам'яті в Україні (2005 – початок 2010 рр.): ключові тенденції // Наукові записки ІПЕД ім. Кураса. – Вип. 4(78), 2010. – С. 99-118.
5. Консолідація українського суспільства: шляхи, виклики, перспективи / Центр Разумкова. – 16.12.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf>
6. Підтримка визнання ОУН-УПА учасниками боротьби за державну незалежність України / КМІС. – 13.10.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=718&page=1>
7. Ставлення до окремих історичних постатей та процесу декомунізації в Україні / Соціологічна група «Рейтинг». – листопад 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/otnoshenie_k_otdelnym_istoricheskim_lichnostyam_i_processu_dekommunizacii_v_ukraine.html
8. Лозовий В. Інтерпретації історії у політиці Російської Федерації як загроза національній безпеці України / НІСД. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1796/>
9. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – К. : НІСД, 2017. – 496 с.
10. Бекешкіна І. Вирішальний 2014-й: роз'єднав чи з'єднав Україну? / Трансформації суспільних настроїв в умовах протидії агресії Росії на Донбасі: регіональний вимір / Наук. ред. О. Гарань. — К.: Стилос, 2017. — С. 8-39.

Глизнер Світлана Володимирівна, аспірант кафедри політології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
ПРОЦЕС ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ТА ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Децентралізація — це складна й глибинна реформа, яка перебудовує всю систему управління країною, позбавляючи її радянського адміністративного